

Γιάννη Στεφανίδη

“Ψυχρός Πόλεμος”

Εκδόσεις: ΕΑΠ

Απρίλιος 2021

Όταν σπούδαζα στη Γερμανία στα τέλη της δεκαετίας του 1990, μια ανατολικογερμανίδα φίλη μου αφηγήθηκε μια συγκλονιστική ιστορία. Το απόγευμα της πτώσης του τείχους του Βερολίνου καθόταν με μια μεγάλη παρέα σε ένα καφέ της Ανατολικής Γερμανίας. Κάποια στιγμή ο σερβιτόρος τους πλησίασε και τους είπε ότι άνοιξε το τείχος. Όλη η παρέα, όπως μου είπε, το θεώρησε ένα πολύ κακόγουστο αστείο. Κατά τη διάρκεια της νύχτας ωστόσο το νέο διαδόθηκε περαιτέρω. Την άλλη μέρα στο σχολείο έλειπαν οι περισσότεροι καθώς είχαν όλοι τους φύγει για τη Δυτική Γερμανία. Ο απλούστατος λόγος ήταν ότι όλοι πίστευαν ότι όπως απρόσμενα άνοιξε τείχος, το ίδιο απρόσμενα και γρήγορα μπορεί να ξανάκλεινε και γι' αυτό η ευκαιρία της φυγής δεν έπρεπε να χαθεί επ' ουδενί. Τόσο το τείχος, όπως και η ύπαρξη των δύο Γερμανιών και κατ' επέκταση των δύο μπλοκ είχαν εδραιωθεί στη συνείδηση των ανθρώπων και κανένας δεν πίστευε σοβαρά ότι αυτή η κατάσταση θα μπορούσε ποτέ να αλλάξει.

Βέβαια οι εξελίξεις που οδήγησαν εν τέλει στην πτώση του τείχους και στη κατάρρευση του κομμουνισμού κυφορούταν από δεκαετίες. Ολόκληρη η οργάνωση της παραγωγής και η διατεταγμένη οικονομία, η έλλειψη διαύλων επικοινωνίας και ανταλλαγής μεταξύ των διαφόρων τομέων της κρατικής εξουσίας, ιδιαίτερα η ερμητική απομόνωση από την υπόλοιπη κοινωνία τομέων που είχαν να κάνουν με την άμυνα και την εσωτερική ασφάλεια (στρατός, αστυνομία, μυστικές υπηρεσίες) εμπόδιζαν τις επιστημονικές κατακτήσεις που είχαν συντελεστεί στο Ανατολικό Μπλοκ να διοχετευθούν στην κοινωνία. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 και μετά η Σοβιετική Ένωση όπως και οι άλλες σοσιαλιστικές χώρες

παρέμεινε προσκολλημένη σε ένα σύστημα αναντίστοιχο με τις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις που καθορίζονταν από τις νέες τεχνολογικές καινοτομίες, αποτυγχάνοντας να οδηγήσουν τις οικονομίες τους στα επίπεδα οικονομικής μεγέθυνσης που ήταν αναγκαία για την παραγωγή της απαραίτητης μίνιμουμ αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο. Τόσο το οικονομικό όσο και το πολιτικό σύστημα παρέμειναν κλειστά. Δεν υπήρχε διαφοροποίηση μεταξύ των δύο θεσμικών χώρων, αφού η γραφειοκρατική λογική της κεντρικής εξουσίας κυριαρχούσε και στον οικονομικό τομέα. Το κράτος, αντί για μοχλός ανάπτυξης, εκφυλλίστηκε σε κύριο εμπόδιο κάθε αναπτυξιακής διαδικασίας. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και μετά τα σοσιαλιστικά κράτη λόγω του αντιαναπτυξιακού χαρακτήρα τους, έμοιαζαν ολοένα και περισσότερο με έναν γίγαντα που είχε πηλίνα πόδια. Ήταν ανίκανα να επιβιώσουν σε έναν αγώνα δρόμου όπου οι κύριοι ανταγωνιστές έπρεπε να τρέξουν γρήγορα, όχι μόνο για να κερδίσουν την κούρσα, αλλά και για να μείνουν στον αγωνιστικό χώρο. Όταν ο υπόλοιπος κόσμος περνούσε από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 στην τρίτη βιομηχανική επανάσταση της ηλεκτρονικής, της ρομποτικής και της βιοτεχνολογίας, οι κομμουνιστικές χώρες παρέμεναν δέσμιες των δομών της βιομηχανικής κοινωνίας, των χρονοβόρων διαδικασιών λήψης αποφάσεων και αντιμετώπισης προβλημάτων και αναγκών στο πλαίσιο του υπερσυγκεντρωτικού κράτους και της κατασπατάλησης των ανθρώπινων και φυσικών πόρων. Οι πολιτικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα τα έτη 1989-1991 και πυροδοτήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την κραυγαλέα έλλειψη πολιτικών ελευθεριών, απλώς επικύρωσαν το αναπόφευκτο.

Όλα αυτά τα ζητήματα τυγχάνουν ανάλυσης στο εξαιρετικό βιβλίο του Γιάννη Στεφανίδη, καθηγητή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο και ενός από τους πιο διαπρεπείς αναλυτές διπλωματικής ιστορίας σε Ελλάδα και εξωτερικό, στο νέο βιβλίο του *Ψυχρός Πόλεμος*, το οποίο πραγματεύεται μια περίοδο της παγκόσμιας ιστορίας που πρόκειται να απασχολεί τους ερευνητές για πολλά χρόνια ακόμη. Παρόλο που ο συγγραφέας εστιάζει ιδιαίτερα στην απρόβλεπτη τροπή των γεγονότων και στο γεγονός ότι στρατιές ερευνητών, αναλυτών, επιστημόνων δεν είχαν καν προσεγγίσει τους συστημικούς παράγοντες που έμελλε να τερματίσουν τον Ψυχρό Πόλεμο, δεν περιορίζεται εκεί. Αναλύει με ενέργεια τις βασικές πτυχές

Ψυχρού Πολέμου στην Ελλάδα και στον κόσμο, εστιάζοντας επιλεκτικά σε εκείνες τις διαδικασίες που χαρακτήρισαν την εξέλιξη του φαινομένου από την εμφάνισή του ως το τέλος του. Με αυτό τον τρόπο κατορθώνει μέσα σε 200 περίπου σελίδες να καταθέσει ένα ιδιαίτερα εύληπτο κείμενο που αποδίδει συνολικά το φαινόμενο του Ψυχρού Πολέμου και τις πιο ουσιώδεις διαστάσεις τους. Το κείμενο είναι γραμμένο με ζωηρό λόγο, ο οποίος ενίοτε κινείται στα όρια της λογοτεχνικής απεικόνισης φαινομένων, χωρίς όμως να χάνει ποτέ τη στιβαρότητα και επιστημονική αξιοπιστία του.

Ο συγγραφέας αποφεύγει λεπτομέρειες που μπορεί να είναι άκρως ενδιαφέρουσες για τους επιστήμονες κάθε είδους, ιστορικούς, πολιτικούς επιστήμονες, κοινωνιολόγους, ανθρωπολόγους κ.α., θα καθιστούσαν εντούτοις την αφήγηση στο δεδομένο πλαίσιο λέξεων ενός τόσο ευρέως φαινομένου, τηλεγραφική. Αντίθετα επιλέγει με προσοχή να παρουσιάσει διαστάσεις που προσδιόρισαν το φαινόμενο συνολικά, στο εσωτερικό των χωρών ή στις διεθνείς σχέσεις τους: την υπερβολική και ανυπόστατη σε κάποιες περιπτώσεις καχυποψία μεταξύ των δύο συνσπισμών, την ιδεολογική προπαγάνδα εκατέρωθεν, την οποία ο συγγραφέας περιγράφει με τον ευφάνταστο τίτλο “ο πόλεμος των λέξεων”, τον εξοπλιστικό πυρετό, τις βασικές κρίσεις και την περίοδο ύφεσης στις σχέσεις των υπερδυνάμεων, την εσωτερικές τριβές εντός των δύο μπλοκ, το πείραμα Γκορμπατσώφ, τις εγγενείς, δομικές αδυναμίες του σοβιετικού συστήματος που επιβλήθηκε και σε άλλες χώρες κ.α..

Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο συγγραφέας καταπιάνεται με ζητήματα που έχει αναλύσει ήδη με επιτυχία σε αμιγώς ερευνητικά του κείμενα στα ελληνικά και αγγλικά, όπως την ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, τις σχέσεις της Ελλάδας με τις ΗΠΑ και τις κομμουνιστικές χώρες, την εξέλιξη της εξωτερικής πολιτικής από τη φάση της προσκόλλησης στον κομμουνιστικό κίνδυνο, στην υιοθέτηση μιας πιο πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής, το Κυπριακό κ.α. Για το λόγο αυτό, υπεισέρχεται και σε μερικότερες πτυχές της ελληνικής πολιτικής, όπως η έννοια και οι επιπτώσεις στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική του *Από Βορράν Κινδύνου*, οι εντάσεις με τους νατοϊκούς συμμάχους, οι συμφωνίες για τις βάσεις και τα προνόμια που δίνονταν στους Αμερικανούς, το ζήτημα της εγκατάστασης

πυρηνικών όπλων στην Ελλάδα, τον ριζικό αναπροσανατολισμό της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από το 1974 και μετά. Ειδική μνεία θα πρέπει να γίνει εδώ στο ζήτημα που σχολιάζεται στο βιβλίο, αυτό της τεράστιας εξωτερικής οικονομικής βοήθειας που δέχτηκε η χώρα μεταπολεμικά και δεν έχει εκτιμηθεί επαρκώς ούτε από την ελληνική κοινωνία, ούτε από την ελληνική ακαδημαϊκή κοινότητα. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα έχει δυσφημιστεί.

Εν κατακλείδι, το βιβλίο του Γιάννη Στεφανίδη αποτελεί μια σημαντική παρέμβαση στα ακαδημαϊκά δρώμενα, προσφέροντας μια ευσύνοπτη αλλά μεστή εννοιολογικά ανάλυση του Ψυχρού Πολέμου στην Ελλάδα και τον κόσμο, η οποία έχει αποκτήσει μια αναπάντεχη επικαιρότητα. Φέτος που συμπληρώνονται 30 χρόνια από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, έχει αναζωπυρωθεί η αντιπαράθεση στις σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση θυμίζοντας εποχές του Ψυχρού Πολέμου, η ολική κατανόηση του οποίου δεν έχει συντελεστεί ακόμα. Ας ελπίσουμε ότι δεν θα επιβεβαιωθεί η ρήση του Μαρξ ότι *η ιστορία επαναλαμβάνεται, την πρώτη φορά ως τραγωδία, τη δεύτερη ως φάρσα*.

Ανδρέας Στεργίου

Αναπληρωτής Καθηγητής

Σύγχρονης Ευρωπαϊκής Ιστορίας και Πολιτικής

στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας